

सामुदायिक विद्यालयहरुमा वर्तमान परीक्षा प्रणाली

स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयको
आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि शैक्षिक योजना
तथा व्यवस्थापन विभागमा प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

विष्णुकुमार खापुङ

रजिष्ट्रेशन नं. : २२०८०-८८

परीक्षा रोल नं. : २१४००१३

क्याम्पस रोल नं. : १००

शैक्षिक वर्ष : २०६२/२०६३

प्रस्तुत

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

इन्द्रपुर, मोरङ

२०६८

कृतज्ञता

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस इन्द्रपुर, मोरङ , शिक्षा शास्त्र संकाय अन्तर्गत एम. एड. दोस्रो वर्षको शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयको आशिक आवश्यकता पूरा गर्ने सिलसिलामा सामुदायिक विद्यालयहरूमा वर्तमान परीक्षा प्रणाली शीर्षकमा परीक्षा प्रणालीको प्रभावकारिता अध्ययन गर्नको लागि यो शोध पत्र तयार गरिएको छ ।

यो शोध पत्र तयार पार्न अत्यन्त कठिन समयका बावजुद अमूल्य सल्लाह र सुभाषण प्रदान गरी सहयोग गर्नु हुने मेरा शोध निर्देशक तथा शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग प्रमुख सुकुना बहुमुखी क्याम्पस मोरङका उपप्राध्यापक श्री लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै क्याम्पस प्रमुख श्री पीतकुमार श्रेष्ठ प्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

शोध पत्र तयारीको क्रममा विभिन्न तथ्याङ्कहरू र सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध गराई हौसला प्रदान गर्नुहुने श्री गौखुरी उ.मा.वि.का प्रधानाध्यापक श्री विश्वराज खापुङ्ग, स्रोत केन्द्र स्तरीय परीक्षा समितिका संयोजक श्री वद्रीप्रसाद गौतम, श्री सिद्धकाली उ.मा.वि.ओयाक्जुङ्गका प्रधानाध्यापक श्री कुलप्रसाद दुलाल ओयाक्जुङ्ग, परीक्षा समिति संयोजक श्री भानुभक्त ढुंगेल प्रति धन्यवाद प्रकट गर्दछु । यसका साथै शोध पत्र तयार पार्नको लागि उत्प्रेरणा प्रदान गर्ने मेरा मित्र श्री रामप्रसाद तिमिसना, श्री विष्णुकुमार खापुङ्ग, श्री भेषराज सापकोटा, श्री प्रकाश दाहाल, भोजराज तिमिसना, राजकुमार खड्का र श्री सूर्यप्रसाद गौतमलाई भुल्न सकिदैन ।

मेरा बुबा धनप्रसाद खापुङ्ग, आमा टिकारानी, बहिनी गौरा तथा मेरी जीवन संगिनी भीममाया, भाइहरू जयबहादुर तथा कृष्णप्रसाद लगायतबाट हौसला, उत्साह र अन्य सहयोग प्रदान भयो, जसको लागि म ऋणी छु । यसका अतिरिक्त मेरी छोरी भावना, छोराहरू शशीभूषण र चन्द्रभूषणलाई पनि विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यो शोधपत्र तयार पार्न प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नुहुने सबैलाई र शोधपत्र प्रिन्ट गरी सहयोग पुऱ्याउनु हुने मोर्डन फोटो स्टूडियोका धर्मेन्द्र दुलाललाई धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

विष्णुकुमार खापुङ्ग

शोधसार

सामुदायिक विद्यालयहरूमा वर्तमान परीक्षा प्रणाली भन्ने शीर्षकमा तयार पारिएको यो शोधपत्रले विद्यालयहरूमा सञ्चालित आन्तरिक तथा वाह्य परीक्षाहरूको लागि प्रश्नपत्र निर्माण प्रक्रिया र निर्मित प्रश्नपत्रहरूको मूल्याङ्कन पक्षलाई समेटेको छ । यस शीर्षकमा गरिएको अध्ययनमा परीक्षाका प्रश्नपत्रहरूको निर्माण प्रक्रियाको मूल्याङ्कन गर्नु, आन्तरिक तथा वाह्य परीक्षाको सञ्चालन प्रक्रियाको मूल्याङ्कन गर्नु, परीक्षा प्रणालीमा गरिनुपर्ने सुधारका उपायहरूबारे सुझाव दिनु जस्ता उद्देश्यहरू रहेका छन् । यस अनुसन्धानको ढाँचा परिमाणात्मक र गुणात्मक दुवै मिश्रीत रहेको छ ।

अध्ययन अनुसन्धान गर्ने क्रममा नमुना छनौट गरिएका विद्यालयका प्र.अ., स्रोत व्यक्ति, शिक्षक, परीक्षा समिति संयोजक एवम सदस्यहरू, प्रश्नपत्र मूल्याङ्कन समितिका सदस्यहरूसँग प्रश्नावली, अन्तवार्ता, अवलोकन, छलफल आदि विधिहरू अपनाई प्राप्त सूचना तथा तथ्याङ्कलाई वर्णनात्मक र विश्लेषणात्मक ढाँचामा प्रस्तुत गरिएको छ । शोधपत्रमा तेह्रथुम जिल्लाको मोराहाङ्ग स्रोत केन्द्रको एउटा विद्यालय र जलजले स्रोत केन्द्र अन्तरगतको अर्को एक विद्यालय गरी जम्मा २ वटा विद्यालयका प्र.अ.हरू, स्रोत व्यक्तिहरू, शिक्षकहरू, परीक्षा समितिका संयोजक एवम सदस्यहरूलाई जनसङ्ख्याको आकारको रूपमा लिइएको छ । परीक्षा समिति संयोजकहरू, स्रोत व्यक्तिहरू, शिक्षकहरू, प्र.अ.हरू, मध्येबाट प्रतिनिधिमुलक हुने गरी नमुना जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ । छनौट गरिएका नमुना जनसङ्ख्यामा पर्ने सम्बन्धित प्र.अ., परीक्षा समिति संयोजक, स्रोत व्यक्ति, शिक्षकहरूलाई प्राथमिक स्रोत र लब्धाङ्क तालिका, प्रश्नपत्र बैङ्कहरू, शैक्षिक प्रतिवेदनहरू, पत्रपत्रिका, परीक्षा समितिका बैठक पुस्तिकाहरूलाई द्वितीय स्रोतको रूपमा लिएर उद्देश्यमुलक छनौट विधिद्वारा तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

कलम र कागजी परीक्षालाई मूल्याङ्कनको आधार बनाइएको छ । निर्माणात्मक र निदानात्मक परीक्षाको वेवास्ता गर्दै निर्णयात्मक परीक्षालाई मात्र प्रयोगमा ल्याइएको छ । प्रश्नपत्र निर्माण, उत्तर पुस्तिका परीक्षण, सम्परीक्षणको लागि दक्ष एवम् तालिम प्राप्त शिक्षकको अभाव देखिएको छ । प्रश्नपत्र निर्माणको लागि पाठ्यक्रमलाई आधार नमानी पाठ्यपुस्तकलाई प्रधान आधार मानिएको छ । प्रश्नपत्र निर्माण कार्यमा ध्यान पुऱ्याउने तरिकाहरू, परीक्षा सञ्चालन गर्दा अपनाउनु पर्ने सावधानका उपायहरू र परीक्षा परिणामको उपयोगबारे सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

विषयसूची

क्र.स.	विषय	पेज नं
	सिफारिस पत्र	I
	स्वीकृति पत्र	II
	कृतज्ञता ज्ञापन	III
	शोधसार	IV
	विषय सूची	V
	तालिका सूची	VII
	सङ्क्षिप्त शब्दावली	VIII

परिच्छेद एक : परिचय

१.१.	अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२.	समस्याको कथन	४
१.३.	अध्ययनको औचित्य	५
१.४.	अध्ययनको उद्देश्य	७
१.५.	अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू	७
१.६.	अध्ययनको परिसीमा	७
१.७.	शब्दहरूको परिभाषा	८

परिच्छेद दुई : सैद्धान्तिक खाका र सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.१.	सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	९
२.२.	सैद्धान्तिक खाका	१४
२.३.	शैक्षिक उपादेयता	१६

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि

३.१. अनुसन्धानात्मक ढाँचा	१७
३.२. तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया	१७
३.२.१. जनसङ्ख्या	१७
३.२.२. नमूनाको आकार	१७
३.२.३. नमूना छनौटको विधि	१८
३.२.४. नमूना छनौटको आधार	१८
३.३. अनुसन्धानका साधन	१८
३.४. तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतहरू	१९
३.५. तथ्याङ्कको प्रस्तुति, विश्लेषण र व्याख्या	२०

परिच्छेद चार : तथ्याङ्कको विश्लेषण र व्याख्या

४.१. प्रश्न निर्माण सम्बन्धी व्यवस्था	२१
४.२. शैक्षिक उपलब्धिको तुलना	२४
४.३. परीक्षा प्रणालीको सुधारका उपायहरू	३३

परिच्छेद पाँच : प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरू

५.१. प्राप्ति	३४
५.२. निष्कर्ष	३६
५.३. सुझावहरू	३८
सन्दर्भ सामग्रीहरू	IX
अनुसूचीहरू	XI

तालिका सूची

तालिका नं.	पेज नं.
१. श्री गौखुरी उच्च मा. वि.को कक्षा १-३ वार्षिक परीक्षा २०६५को शैक्षिक उपलब्धि	२५
२. श्री सिद्धकाली उ.मा.वि. ओयाक्जुङ्गको कक्षा १-३ को शैक्षिक उपलब्धि	२६
३. सामाजिक विषयको शैक्षिक उपलब्धिको तुलना	२७
४. श्री सिद्धकाली उ.मा.वि. को कक्षा ४ र ५ को शैक्षिक उपलब्धि	२८
५. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली र उदार कक्षोन्नति लागू पश्चातको शैक्षिक उपलब्धि	२९
६. श्री सिद्धकाली उ.मा.वि. को कक्षा १-३ को शैक्षिक उपलब्धि	३०
७. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली र सो भन्दा अगाडिको मूल्याङ्कन प्रणालीको तुलना	३१
८. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली र उदार कक्षोन्नति लागू पश्चातको सामाजिक तथा सिर्जनशील कलाको शैक्षिक उपलब्धिको तुलना	३२

सङ्क्षिप्त शब्दावली

प्र.अ.	: प्रधानाध्यापक
वि.नि.	: विद्यालय निरीक्षक
एस.एल.सी.	: स्कुल लिभिड सर्टिफिकेट
रा.शि.प.यो.	: राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना २०२८
शै.व.	: शैक्षिक वर्ष
सार्क (SAARC)	: South Asian Association for Regional Co-operation
शै.उ.	: शैक्षिक उपलब्धि
उ.मा.वि.	: उच्च माध्यमिक विद्यालय
प्रा. वि.	: प्राथमिक विद्यालय
वि. सं.	: विद्यार्थी सङ्ख्या
वि.सं.	: विक्रम सम्वत्
सि.क.	: सिर्जनशील कला
सि.अ.क.	: सिर्जनात्मक अभिव्यक्तिशील कला
CERID	: Research Center for Educational Innovation and Development
इ.सन्	: इस्वी सम्वत्